

DRAMILO PORABSKIH SLOVENCEV
ALI NJIHOV LABODJI SPEV?
OB PRVEM SLOVARJU IN PRVEM ROMANU V PORABSKI SLOVENŠČINI

JOŽE FTIČAR

Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar *in roman* Garaboncijaš *Franceka Mukiča sta nad vse pomembni deli porabsko-slovenskega slovstva in z lingvističnega in še katerega stališča zaslužita posebno obravnavo. Priložnostna poročila ob njunem izidu še zdaleč ne zajamejo teže in pomena njunega pojava ne le v zamejenem krogu lokalnega narečja, temveč v najširšem diapazonu skupine vzhodno-slovenskih dialektov in slovenistike nasploh. Prispevek zato skuša ob kratki analizi obe deli umestiti v ustrezen kulturološki okvir.*

Ključne besede: *porabski Slovenci, slovar, narečje.*

Francek Mukič's three-way Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar (Dictionary of the Rába Valley Dialect, Literary Slovenian, and Hungarian), together with his novel Garaboncijaš (The Wizard), represent important literary achievements of Rába Valley Slovenian that merit special attention from linguistic and other points of view. The reviews that appeared when the two works were published fall far short of encompassing their importance and significance, not only in the limited circle of the local dialect, but also in the broader range of the eastern Slovenian dialect group and Slovenian studies in general. This article therefore briefly analyzes both works and attempts to place them in an appropriate culturological framework.

Keywords: *Rába Valley Slovenians, dictionary, dialect.*

I. Trijezični *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar* Franceka Mukiča¹ je prvi leksikografski zbir porabsko-slovenskega besedišča. Bogastvo narečne leksike (čez 11.000 gesel), besednih zvez in frazeologije že samo po sebi zavrača avtorjevo zatrjevanje, da slovar nima znanstvenih pretenzij, ampak skuša biti le popularen besednjak. V resnici je po razsežnosti besedišča in njegove vsestranske rabe slovaropisni dosežek posebne vrste.

Ob njem mi spomin nehote odplava v davno 18. stoletje, ko sta »brumna« slovarnika Hipolit in Megiser v ihti pripravljanja slovenskega knjižnega jezika dala na svetlo prva večjezična slovarja na Slovenskem (Hipolit trijezičnega, Megiser štirijezičnega). In duh historičnega slovaropisja se mimo častitljivih reminiscenc ustavi še ob Maksu Pleteršniku in njegovem odličnem slovensko-nemškem slovarju (1895), ki je s sodelovanjem Oroslava Cafa pravzaprav tudi večjezičen, saj je »oplemenitil« knjižno besedišče še s prekmursko in prleško leksiko. Tako ni naključje, da mora ob snovanju nekega knjižnega jezika spet priskočiti na pomoč večjezični slovar. In ga imamo, v treh jezikih, spod peresa Franceka Mukiča. Pred nami je v vsej svoji živopisnosti! Ne kot jezični relikv, ki pelje v zagrobje pokopanih kultur, nikakor ne, temveč kot filološki pripomoček, ki naj uveljavi doslej zapostavljeni, skoraj

¹ Francek Mukič, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem, 2005. – 445 str.

že odrinjeni porabski govor in ga z obilico svojega besedja ter njegove rabe povzdigne v porabsko-slovenski knjižni jezik.

Zato pa slovar na noben način ne more biti sklepni zaznamovalec odmirajočega jezika, kot bi lahko kdo razbral iz uvoda, saj je vendar že po naravi pokazatelj svoje neutajljive živosti. Avtorju moramo priznati, da je s svojim večdesetletnim trudom porabsko-slovenski dialekt neoporečno znanstveno afirmiral in ga končno veljavno pridružil pičlemu številu slovarsko registriranih slovenskih narečij. Ne s težkimi jezikoslovnimi razpravami, temveč s pravicato grmado besednih zvez in sintaktičnih sklopov, vzeti iz vsakdanjega življenja, z neprikritim namenom, da s svojo materinščino obogati kulturo slovenskega jezika in po njej osvesti svoje rojake. Tako se je na podlagi lastnega dela in raziskovalnih izkušenj lahko izognil žalobnemu tonu uvodoma izraženih skeptičnih pomislekov.

II. Z dolžnim spoštovanjem do tega gigantskega dela se bom omejil le na nekaj vsebinskih korektur in nekaj »lepotnih« popravkov.

Predvsem me motijo kvalifikatorji, ki so včasih neustrezno razmeščeni, marsikdaj tudi pomanjkljivi ali postavljeni na nepravo mesto. Vsekakor jih bo v ponatisu bolje prenesti iz drugega v prvi stolpec, neposredno h geslu, kamor v resnici spadajo. Saj bodo po slovarju segali predvsem tisti, ki jih bo zanimala porabsko-slovenska leksika in bodo preučevali narečna gesla. Zmedo s kvalifikatorji je čutiti zlasti ob številnih rekih, pregovorih in ljudskih šegah, ki terjajo tako označevanje. Narodopisno so zanimive tudi številne ljudske kletvice in zmerjavke; teh je toliko, da bi zapolnile posebno izdajo te vrste, tako v slovenščini kot v madžarščini.

V nizu vrstnih kvalifikatorjev je skoraj v celoti neupoštevana označba »bibl.«; to je toliko opaznejše, ker je navedkov iz biblije v besednih zvezah karseda veliko. Redko je uporabljena tudi oznaka »rel.« (religija). Verze iz ljudskega pesništva avtor sicer označi z navedbo njihovega izvora, a ne vedno dovolj natančno (naslovi).

Četudi Mukič kot slavist in diplomirani slovenist suvereno obvlada knjižno slovenščino, tj. drugi stolpec svojega slovarja, včasih ob kakšni besedi prezre njen širše slovenski pomen in se omeji zgolj na ozko narečnega, porabskega. Tako ima ob geslu *donda* le ozko razlago *debeluhinja* (slabšalno). Sicer ima beseda že v sosednjih prekmurskih govorih širši slabšalni pomen: *diında* v pomenu *trapa*. Spričo tega je težko verjeti, da ima v porabščini tako zamejen pomen. Tudi pri geslu *dödöle* v pomenu *debeluhar* in *mehkužec* pogrešam širšo pomensko oznako, dobro poznano v sosednjem Prekmurju kot močnata jed, in ni šment, da ne bi kot taka zašla tudi na porabsko kmečko mizo.

Pod geslom *gospaud* je v porabskem zgledu *slějdnjo mázanje* v knjižnoslovenskem stolpcu prevedeno z besedno zvezo *poslednje maziljenje*, kar po vsebini sicer povsem ustreza, v terminologiji današnje liturgije pa je pravilneje *poslednje olje* ali *bolniško maziljenje*.

Z množtvom besednih zvez in semantičnih sklopov dokazuje Mukičev slovar razvejene jezikovne interference. Vendar polaga avtor posebno pozornost na to, da vsakemu jeziku daje

njegovo lastno izrazno substanco. Tako se le redko zgodi, da se kateremu od jezikov podkrade le prevodna deskripcija izhodiščnega gesla, neadekvatna notranjemu ustroju tega jezika.

Na stičišču treh narodov je samoumevno, da je prišlo do intenzivnih jezikovnih prepletanj tako z ene kot z druge strani in do temu primernege števila sponojenk iz enega v drug jezik. Ne da bi to posebej označeval, jih Mukič naniza kar celo vrsto, tako iz nemškega kot iz madžarskega vplivnega območja.

Primeri iz nemščine: *eštiklas* (*prvorazreden*), *flajsen* (*priden, marljiv*), *fejst, fajercek, fertig, fiksnamolt, fiksnivati, fiksumfertig, najgir, fajbekarge* (gasilci) in drugi. Še večje število kot iz nemščine je porabsko-slovenski jezik privzel madžarskih tujk in sponojenk. Tako npr. *búča* v pomenu *proščenje* in *tepež*, kot tudi *búksa* v dveh pomenih: denarnica, žensko spolovilo (brez oznake nižje pogovorno). Sem spadajo še: *engedüvati* (*dovoliti*), *naprèjvalón* (*pomembnež, nazájvalón* (ničè), *zrendelüvati* (*urediti*), *tanačüvati* (*svetovati*) in še vrsta drugih.

Določeni frazeologemi predstavljajo prava ljudska rekla in ne bilo bi odveč, če bi bila kot taka slovaropisno označena. Označitev je toliko bolj upravičena, če nastopa v vseh treh jezikovnih različicah, ko imajo vse tri fraze ali rekla tako rekoč skupni semantični imenovalec: 1. *Věj te gè navčín, kàk se po svèèjti drèk tóri* (porabsko), 2. *Tè bom že naučil kozjih molitvic* (knjižnoslovensko), 3. *Majd én megtanítalak kesztyübe dudálni* (madžarsko). V vseh treh primerih gre očitno za ljudski rek v smislu: te že naučim, da boš prišel k pameti.

Med navedenimi primeri je v slovarju veliko vulgarizmov, za katere se zdi, da so premalo označeni z vrednostnimi kvalifikatorji in učinkujejo sila banalno, da ne rečem kakofonično. To še zlasti v primerih, ko so zraven citati iz biblije ali religije. Tako je ob biblijskem zgledu Abrahama in sina Izaka zapisan stavek: *Ábrahám, prídi k nán, púne làče drèka dán*. Tak vulgarizem ob neoznačitvi ustreznega kvalifikatorja izpade neokusno že sam po sebi, še bolj pa v dobesednih prevodih ostalih dveh jezikov.

Nekateri pojasnjevalni zgledi s svojo banalnostjo presegajo meje zdravega okusa in bi le težko verjeli, da so ljudski: 1. *Věj tí že prideš k nán na podàkne srat!*, 2. *Boš že še prinesel v moj mlín!*, 3. *Jösz te még a mi utcánkba!* – v pomenu *Boš že še prišel v našo ulico!* Ali kot vrhunec grdega govorjenja: 1. *Pét mlájšov je podrísnila*, 2. *Nasrala je pet otrok (vulg.)*, 3. *Elpottyantott öt gyereket*. Vprašanje je, kako v tem primeru dobesedni prevod zveni Madžarom. Na vsak način bi morala stati označba »vulg.« v prvem stolpcu, tj. ob izhodiščnem geslu, saj je ob njem nastala.

Nenavadno številni so primeri oziroma besedne zveze s področja spolnosti. Izrazi so večinoma res ljudski, je pa nekaj izrazno pretiranih, ki bi jim človek težko nadel oznako splošne rabe. Sodijo v vrst ekskluzivnih vulgarizmov in bolje bi bilo za oboje, da se jih ne vključi v tako elitno slovarsko delo, četudi jih skuša avtor slovarsko izenačiti in mirne duše, celo z neko igrivo hudomušnostjo, sopostavlja »sveto ob svinjskem« (povzeto po nekem intervjuju z njim). Te ubeseditvene skrajnosti spadajo kvečjemu v antropološko študijo, z izključno tematiko te vrste. V splošnem slovarju pač ni mesta za seksapilni slogan tipa *cüca* (*n*)*áj se nüca, vèj se ne ponüca!*

Ob besedni zvezi *cügeu vdáriti* je potrebna vsebinska korektura. Po avtorjevi razlagi so

morali pred kopanjem temeljev za hišo najprej delati opeke, kar mu porabska zveza pomeni, vendar gre pri tem za pomenski odklon. *Cügeu vdàriti* je starinski delovni postopek, ko so na štiri vogale gradbene parcele napeli vrv, jo namočeno v barvo privzdignili in s tleskom spustili, da je z udarcem na zemljo natanko zarisala barvno sled načrtovanega izkopa za temelje. *Cügeu* v vzhodnoslovenskih narečjih razen opeke pomeni tudi vajat ali vrv (tako za v uzdo ali vrv nasploh).

Pri geslu voščiti, za katerega avtor navaja tri pomene, pogrešam četrtega v pomenu žeteli. Kar neverjetno se zdi, da ga porabski dialekt ne bi poznal, saj si enako kot v sosednjem Prekmurju voščijo *svetke*.

Geslo *vödržánje*, vztrajnost ali madžarsko *kitartás*, bi lahko imelo dodatno opombo, da je bilo to bojno geslo madžarskih t. i. *njilašev* – puščičarjev ob izteku druge svetovne vojne.

Za zgled, kako je nastala sposojenka iz madžarsčine, imamo porabsko besedo *vöskránknivati* v pomenu *izčencati* (ekspr.). Najverjetneje je nastala iz madžarske *kikrákogni*.

V nizu sicer redkih vsebinskih zastranitev velja opozoriti na napak razumljeno in obrazloženo geslo *vpelávanje*.: 1: *Dühovnik pri vpelávanji na zdávanji blagoslóvi snéjo* (porabsko), 2. *Duhovnik pri vpeljevanju na poroki blagoslovi nevesto* (knjižnoslovensko), 3. *Asszonyavatáskor a lelkész megáldja a menyassonyt* (madžarsko). Dvakrat narobe pojasnjen cerkveni obred. Pri poroki duhovnik neveste nič ne vpeljuje, temveč mladoporočenca le blagoslovi. Vpeljevanje je pa poseben obred s porodnico po rojstvu otroka. Kak mesec po rojstvu, ko je mlada mati že pri moči in gre prvič v cerkev, jo duhovnik blagoslovi: s tem jo obredno očisti. Po Mojzesovi postavi je bila namreč dotlej nečista. Natančno nam to razjasni madžarski izraz za ta danes že skoraj pozabljeni obred: *asszonyavatás* – vpeljevanje ženske (v dobesednem prevodu). Ob tem manjka še označba ustreznega kvalifikatorja »rel.« (religija).

Dopolnila je potreben tudi sintaktični sklop ob geslu *vréjden*. Iz bibličnega teksta stotnika iz Kafarnauma je naveden odlomek, ki ga je cerkev povzela v obhajilno molitev s spremenjenim koncem: *Gospodne, nëj sam vréjden, ka bi pod mójo stréjo stáupo, nëgo sámò z èdnov rečjàuv povèj i ozdrávi se slúga mój!* Zadnji del semantičnega sklopa, privzetega po svetopisemskem zgledu, se v današnjem liturgičnem besedilu glasi: ... *in ozdravljena bo moja duša*. Molitveni obrazec v slovarju je bržkone povzet iz kakega starejšega molitvenika.

Ob geslu *brundati* – šeškati – *kántálás* sta opisana dva primera narodopisne vsebine: 1. ob kolinah vaški fantje pridejo brundat, tj. *sčakovat* priboljšek od kolin, in dobijo kos mesa, nataktnjen na vrinjen bat; 2. nepovabljeni mladci se vštulijo na svatbo in s šeškanjem izvablajo od svatov raznih *gostüvanjskih* jedi in pijač. Oba primera izhajata iz ljudskih navad kraja in bi kot taka morala biti tudi označena (»etn.«). Tudi pod geslom *cépleni* gre za šego: 25. marca, na t. i. *Cépleno Márdjo*, so vaščani stresali sadno drevje, da bi s tem priklicali dobro letino. Z ljudskim verovanjem povezana šega spet kliče po oznaki »etn.«.

Pri večpomenskih besedah, ki jih avtor naniza z arabskimi številkami, se tu in tam zdi, da loči posamične pomene celo tam, kjer gre za neznatno, komaj še določljivo pomensko razliko, npr. geslo *dojgülit* – v pomenih odirati in guliti. Pomensko sovpadanje dokazuje

ena sama soznačnica v madžarščini: nyúz. Trije pomeni v eni besedi se prekrivajo tudi pri geslu *dojsèsti*, dvakrat v pomenu sesesti se, tretjič pa kot pristati (avijon).

O slovanskem izvoru porabskega govora in njegovi nesporni slovenskosti zgovorno pričajo besedne zveze z geslom perun: *Perün je biu slovànski Bàuğ oblískanja pa grmance* (bliskanja in groma); *Perün je vdàro* (strela je udarila). *Perün àj te vdári!* (naj trešči vate).

Ob značilnih jezikoslovnih posebnostih je zaslediti zlasti delni izpad dvojine, kar je nedvomno posledica dolgotrajne zgodovinske odtrganosti oziroma ločenosti od slovenske etnične skupnosti in večstoletnega sobivanja v okviru madžarske države. Bil bi naravnost čudež, če bi porabski Slovenci v takšnem jezikovnem okolju (dominacija madžarščine) ohranili dvojino. Primerov za izpad dvojine je v slovarju cela vrsta: *Bèj dvèj so v vodàu spàdnile* (Obe sta padli v vodo); *Z dvöma pòjbami pa z dvèj dèklami so nèj bìli zadovolni* (Z dvema fantoma in dvema dekletoma niso bili zadovoljni).

Madžarski vpliv je čutiti tudi v množstvu glagolskih predpon: *cuj-*, *doj-*, *gor-*, *nut-*, *vö-*, *vküp-*; te se navezujejo na glagolsko osnovo s slovensko predpono. Predponski glagoli so naložili avtorju še posebno veliko dela, saj zavzemajo nekateri v slovarju kar več strani. Z glagolskimi predponami povezane glagole imata v *Beltinskem slovarju* tudi brata Franc in Vilko Novak, vendar še daleč ne v taki množini. Madžarski besedotvorni vpliv je torej zajel tudi prekmurske dialekte.

III. Na splošno se vsiljuje vtis, da se jezik porabske slovenščine, kakor ga je v trijezičnem slovarju registriral Francek Mukič na Gorenjem Seniku, precej oddaljuje od onega v krajevnih glasilih (v *Slovenskem koledarju* in *Porabju*). Medtem ko se ta še v znatni meri prekriva z govori na Goričkem v Prekmurju, se Mukičeva različica porabščine odmika od te »norme« v tolikšni meri, da skoraj ni mogoče govoriti več o porabskem podaljšku goriškega dialekta, marveč o skoraj že ločeni, v mnogočem samostojni različici porabskega narečja, nedvomno najbolj izpostavljeni od vzhodnoslovenskih dialektičnih skupin.

V obsežni predstavitvi leksikalnih in skladenjskih zvez je moč razbrati, da se Mukič kot nekakšen arbiter pristne porabske slovenščine odloča za starejše, zgodovinsko preverjene in z ljudskim habitusom potrjene jezikovne oblike. V tej vlogi močno spominja na podobnega moža v osrednji slovenski jezikoslovni in slovstvenozgodovinski sferi – na Frana Levstika. Kot je Levstik kmalu po »Napakah slovenskega pisanja« izdal svoje književno delo – v eksemplar pravilnega pisanja – je tudi Mukič neposredno po slovarju objavil svoj roman² kot zgled pravnjega pisanja v porabsko-slovenskem narečju. Levstikov Martin Krpan je potemtakem analogon Mukičevega romana *Garaboncijaš*, oziroma analogen pojav v slovenskem kulturnem okolju, in to ne glede na velik časovni razmik med objavama. Oba dogodka primerjavo naravnost vsiljujeta. V kulturnozgodovinskem pogledu bo na Porabskem to še poseben mejnik: po prvem slovarju še prvi roman v porabskem narečju!

S tem velikopoteznim dejanjem je Francek Mukič, filolog, etnolog in pisatelj končno-

² Francek Mukič, *Garaboncijaš. Porabska legenda*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2005.

veljavno povzdignil svojo materinščino v nadnarečni, porabskoslovenski knjižni jezik. Poslej to ni več neznan krajevni govor Železnih Slovencev ob Rabi (*rábamenti tájszólás, Vasi szlovének nyelve*), temveč še kako živ, izrazno bogat porabskoslovenski knjižni jezik, ki je s tema izrednima mejnikoma dobil svojo kulturno legitimiteto in svojo izvirno narodnostno identiteto. Tako s slovarjem kot z romanom je Francek Mukič dokazal polnokrvne stilske oblikovalne zmožnosti tega jezika, skratka njegovo sposobnost izražanja v svetu besedne umetnosti. Odveč so poslej vsi strahovi o skorajšnjem izumrtju tako predstavljenega, lahko rečemo nanovo odkritega jezika, odveč tovrstne jeremijade!

IV. Roman *Garaboncijaš. Porabska legenda* je romansirana pripoved težkih mednacionalnih homatij (bolj prikritih kakor odkritih), v mučni psihozi nacionalističnih hajk in obračunavanja na tem izpostavljenem koščku slovenske in madžarske etnične skupnosti. Glavna oseba, aktivist Marci, mora umreti v skrivnostnih okoliščinah kot ne do kraja pojasnjena žrtev – zgolj zaradi svojega vztrajanja pri slovenstvu. Roman torej spregovori o svinčenih povojnih časih v skrajno severnem slovenskem kotu, ki je bil v navzkrižju tako madžarsko-sovjetskih kot tudi madžarsko-jugoslovanskih odnosov. Mukičev skrivnostni Črnošolec je simbol, ki predstavlja porabske Slovence. Roman odstre tudi enkratni poskus polvojaške Prekmurske čete priključiti porabske brate po krvi k matični narodni skupnosti.

Filološki in književni izplen Mukičevega obojnega dela je celo v sočasnih zatesnjenih razmerah v Porabju lahko le bodrilo vsem, ki pišejo v svojem maternem jeziku, in teh – roko na srce – ni tako malo. Pravcata plejada jih je, hvalabogu, tako šolnikov in predavateljev slovenščine v manjšinskih šolah in vrtcih, kot tudi uradnikov v manjšinskih pisarnah in novinarjev, zbranih okrog *Slovenskega koledarja* in časopisa *Porabje*. Pa še pisatelji in pesniki iz prekmurske metropole jim prihite družno v pomoč in zastavijo svoj pisek v čim bolj porabsko obarvani slovenščini. Vsi ti vrlji zanesenjaki, zavzeti za obstoj porabske slovenščine, ki jo asimilacija potiska v zakotje, v lani izišlem velikem slovarju (445 strani) in letošnjem porabskem pripovednem delu lahko vidijo le dramilo, dobrodošlo v njihovi vsakdanji piščoči in pedagoški praksi. Od njihove nacionalne zavesti, pokončnosti in odločnosti v narodnostnih zahtevah ter temu posvečeni delovni vnemi bo odvisno, koliko bo država prepoznavala v njihovem trudu združevalno kulturno voljo in temu primerno odmerjala pomoč Slovincem v Porabju. Ne trdim, da se z izidom teh dveh pomembnih del »muzam porabskim« napoveduje zlati vek, sem pa prepričan, da bo vztrajnost in prizadevnost narodnostno osveščene družčine lahko v precejšnji meri izboljšala zdajšnje napete in na videz nerešljive peripetije okrog porabske manjšinske stvarnosti.

V. Kakor hitro bo porabska kulturna poljana polna domačih sadov, se bo po vsej verjetnosti ogrela zanjo tudi domača mladina, ki je že kar nevarno odmaknjena od nje in se v opuščanju izvirne materinščine predaja dominantnemu jeziku. Po vsej verjetnosti se bo slovenska manjšina že po prvi obilnejši žetvi izvirnih kulturnih vrednot navdušila zanje, se bolj osvestila in bo temu primerno nanovo zniklo tudi sporazumevanje v maternem jeziku.

Na ta način se bo povečalo delovanje manjšine v javnosti in njen jezik se bo uveljavljal na mnogoterih področjih. Tako bosta slovenski jezik in kultura sčasoma postala prednost in ne več predmet zapostavljanj, ker bo tudi madžarska država spoznala bogastvo nanovo vznikle kulture na lastnih tleh in bo dobila spodbudo za njen dopolnjujoči razvoj. Kot obogatena večnacionalna skupnost bo – podobno kot druge države v Evropi – postala ponosna na svojo jezikovno raznolikost in se bo v svoji evropsko spodbujeni osveščenosti zavzela za njeno ohranitev. V tem smislu so v madžarskem parlamentu že leta 2005 razpravljali o spremembi zakona o pravicah narodnih manjšin. V tem okviru sta pomembni okrepitev jezikovnih pravic vseh manjšin na teritoriju madžarske države in utrditev njihove jezikovne in kulturne avtonomije.

Zgled za tako evropsko naravnano ravnanje ima madžarska vlada dovolj blizu že pri tem ali onem sosedu in njegovem pozitivnem, demokratičnem odnosu do madžarske narodne manjšine, s pripravljenostjo odriniti ji kar največ sredstev za dejansko dobrososedstvo. Pa tudi če se ozremo »širše po evropskih meridianih«, kakor nas je poučila madžarska TV v svojih odmevnih oddajah *Barangolások* in *A nagyító alatt* – so odnosi med t. i. dominantno državno skupnostjo in narodnimi manjšinami v njej razviti do največje možne mere – na primer najširše pravice Retoromanov v Švici, kulturnopolitična avtonomija nemške narodne skupnosti na Južnem Tirolskem, obojestransko plodno podpiranje ene in druge nacionalne skupnosti na Finskem in Švedskem. Spomnimo se pozitivne kulturnih vezi in otoplitve mednacionalnih odnosov v neposredni bližini, na Gradiščanskem v Avstriji. Leto za letom lahko v okviru Panonskega inštituta beremo v njegovem letopisu obsežne tirade o pozitivni medsebojni kulturnih prizadevanj med četverico narodov na tem območju. Ali ni že skrajni čas, da si te pojave vzamejo za zgled vse evropske države in uveljavijo na tem področju dejanski pravni red, zakonsko zaščiten in nemoten razvoj nacionalnih manjšin? Da se ponašajo z množstvom svojih nacionalnih kultur, namesto da jih skušajo iztrebiti, raznaroditi?!

V Evropski uniji nikakor ne sme biti več mesta za nacionalno zatiranje, onemogočanje in izključevanje katere koli njene manjšine, naj bo še tako majhna, vsaka država članica mora – z zavestjo o lastnem zdravem razvoju in civilizacijskem napredku – gojiti vse nacionalne organizme v svoji državni celovitosti. Samo tako se bo ne le ohranila, temveč tudi plodno razvijala raznovrstnost kulturnih vrednot kot najvišja stopnja napredka in demokratičnega razvoja držav članic Evropske zveze.

Tudi v Porabju na Madžarskem bo moral nastopiti čas, ko se bo na jezikovno in kulturno pestrost države gledalo kot na vrednoto. V nasprotju z zastarelo prakso državnega podpiranja asimilacije narodnih manjšin bo morala biti politika vsakršne evropsko naravnane vlade usmerjena v ohranjanje avtohtonih manjšin, njihovih jezikov in in si prizadevati, da zagotovi razmere za njihovo neovirano delovanje v prihodnosti. Šele to bo legitimacija prave demokracije in vrednega članstva v skupnosti suverenih evropskih držav.

Do teh premikov v stikih in razmerjih med nacionalnimi skupnostmi mora priti še prav posebno v mnogonacionalni Srednji Evropi. Odpravljanje nestrpnosti, gojitev medsebojnega sožitja mora biti temelj za enakopravno vključitev vseh držav srednje in južne Evrope

v Evropsko zvezo, tako usmerjene morajo biti vse duhovne in gmotne sile. V prerojeni in povezani skupnosti držav in narodov, ko bo Evropska zveza zadihala s polnimi pljuči svojih multinacionalnih organizmov, bo zares lepo in vredno živeti!

Naj že tolikič pogrete sanje naše stare celine, najbolj razčlenjene z narodi in najpestrejšje po številu bojnih prask, ne potonejo v globeli še ne premaganih medsebojnih zdrah! Naj ne potihne krik in vik svobodoljubnih narodov! In če se povrnemo v svojo zamejeno majhnost, naj ne zamre glas Mukičevega *radiona*, še več: naj se podaljša doseg njegovih pristrizženih frekvenc krepko čez Srebrni breg – do rojakov onstran meje in povsod po svetu.

In končno, naj narodnoprubudni deli Franceka Mukiča ne izzvenita v laboji spev odmirajočega narodiča v razcveteni oazi združenih evropskih držav.

A CALL FOR AWAKENING OR A SWAN SONG?

ON THE FIRST DICTIONARY AND FIRST NOVEL IN RABA VALLEY SLOVENIAN

This article evaluates two important works by Francek Mukič: his three-way Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar (Dictionary of the Rába Valley Dialect, Literary Slovenian, and Hungarian) and his novel Garaboncijaš (The Wizard, or the Student of Black Magic). When they appeared in 2005, they drew attention to important issues of the contemporary character of the Slovenians of the Rába Valley. At the same time, they raise questions regarding the role of verbal creativity in shaping consciousness in general.

Even a superficial linguistic perusal of the vocabulary, word combinations, and phraseology of the Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar clearly shows that the author has succeeded in reaching the very core of his dialect. The literary work written in the same dialect – the novelized tale Garaboncijaš – has shown that this dialect is also capable of artistic, literary creation, and Mukič has thus elevated it to a supra-dialectal literary form of Rába Valley Slovenian. Here we must not overlook another important dimension of this achievement. Under the current circumstances, with the assimilation of the linguistic territory of Rába Valley Slovenian by the dominant state language (i.e., Hungarian), Mukič's literary achievement is a genuine appeal for the revival of a neglected native language and for literary creation in it, because he has affirmed it with respect to both linguistics and literature. As such, this must be regarded as a new (or newly discovered) cultural achievement – not only of the verbal skill but also the creative narrative skill of the Slovenians of the Rába Valley. It is thus a creative ethnic enrichment for the entire country and one that every democratically oriented country can only take pleasure in and support with an open mind, aware of its own progressive development in enriching multinational cultures on its own territory. From this point of view, the creation of both these momentous literary works by Francek Mukič is an important culturological milestone, a call for national awakening, and a welcome promise for this area on the extreme edge of Slovenian ethnic territory.

Jože Ftičar, diplomirani slavist
Ulica dr. Tineta Zajca 2, 1240 Kamnik
